

(1) חינוך מצוה תקכ"ט – שנמנענו מלכרות האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם, ועל זה נאמר (דברים כ' יט') לא תשחית את עצה וגו' ואותו לא תכרות. וכמו כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות שום הפסד כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי לבטלה...ומכל מקום אין מלקין אלא בקוצץ אילני מאכל שהוא מפורש בכתוב, אבל בשאר ההשחתות מכין אותו מכת מרדות.

(2) רמב"ם מלכים פ"ז הל' ח' – אין קוצצין אילני מאכל שחיוץ למדינה, ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו. שנאמר לא תשחית את עצה. וכל הקוצץ לוקה. ולא במצור בלבד אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה. אבל קוצצין אותו אם היה מוזק אילנות אחרים. או מפני שמוזק בשדה אחרים. או מפני שדמיו יקרים. לא אסרה תורה אלא דרך השחתה.

(3) רמב"ם סה"מ ל"ת נז' – שהזהירנו מהשחית האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשיה ולהכאיב לבם.

(4) רמב"ן סה"מ מצוה ו' – וכן בימי המצור להצר לאנשי העיר בהשחתת האילנות שלא יהיו מהם, כל זה מותר, לא אסרה תורה אלא השחתה בהנמסר...ולשון הרב במצות ל"ת נז' איננו מכוון.

(5) שו"ת באר משה ח"ה סימן קלג – ונלע"ד ליישב דעת הרמב"ם...א"כ דוקא אם קצצו כדי להשתמש בעץ גופו לשום דבר שצריך כגון לבנות ממנו מצור או סוללות על העיר או נגד השונא וכיו"ב, את זה התיר התורה דאין זה השחתה מאחר שצריך ומשתמש בעץ עצמו לדבר המעולה בדמים מהפירות האילן, משא"כ להשחית אילני מאכל באופן שא"צ לנו העץ בעצמו לשום דבר רק כדי להצר לאנשי אובינו ולהכאיב לבם, נהי דעכשיו מעולה בדמים הוא להם מ"מ דרך השחתה היא מאחר שגוף העץ אין צריך לשום תשמיש ומלאכה. והרמב"ן ס"ל דמאחר שע"י השחתה זו דאילן מאכל צומח לנו רווח עצום להרעיק השונא, אין לך מעולה בדמים יותר וממילא לא הוי דרך השחתה.

(6) תוס' ע"ז יא. ד"ה עוקרין – דבשלמא משום בל תשחית ליכא, דכיון דלכבודו של מלך עושין כן אין כאן השחתה... אלא צער בעלי חיים איך הותר. וי"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל, ואתי כבוד רבים ודחי צער בעלי חיים.

(7) תוס' בב"מ לב: ד"ה מדברי – וא"ת א"כ אמאי עוקרים על המלכים... וי"ל משום דכבוד מלך ונשיא עדיף, כמו בל תשחית דנדהה מפני כבודם.

(8) זיתי אשר (שם) – ולפי הנ"ל יש לבאר דשורש מחלוקתם תלוי באופן שדנין מעשה הנעשה לשם תכלית כללית. דהכא אמנם מטרת העקירה היא משום כבוד המלך, אבל בעצם עקירת הבהמה וגוף המעשה אין תועלת כלל, שהרי הבהמה הולכת לאיבוד, ועושין כן כדי שלא תשמשו בו אחרים בלבד, ואי"ז בעצם מעשה כיבוד של המלך.

(9) שערי תשובה (שער ג' לא תשחית) – וכן הזהירנו בזה שלא לפזר ממונ לריק אפילו שוה פרוטה.

(10) רמב"ם (שם הל' י') – ולא האילנות בלבד. אלא כל המשבר כלים וקורע בגדים והורס בנין וסותם מעין ומאבד מאכלות דרך השחתה עובר בלא תשחית.

(11) זיתי אשר (שם) – ולכ' יש לתלות מחלוקתם בהקירה ביסוד איסור בל תשחית, אם גדר האיסור הוא ביטול והשחתת תשמיש החפץ, או שעיקרו הוא איבוד שווי הממונ.

בענין כל תשחית

א) כתיב בפרשה זו (דברים כ' יט') "לא תשחית את עצה". ונמנה לאו זה בכמה מוני המצות וז"ל חינוך (מצוה תקכט') "שנמנענו מלכרות האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם, ועל זה נאמר (דברים כ' יט') לא תשחית את עצה וגו' ואותו לא תכרות. וכמו כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות שום הפסד כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי לבטלה...ומכל מקום אין מלקין אלא בקוצץ אילני מאכל שהוא מפורש בכתוב, אבל בשאר ההשחתות מכין אותו מכת מרדות.

וכן הובא בהרמב"ם (מלכים ו' ח') וז"ל "אין קוצצין אילני מאכל שהיו למדינה, ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו. שנאמר לא תשחית את עצה. וכל הקוצץ לוקה. ולא במצור בלבד אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה. אבל קוצצין אותו אם היה מוּזק אילנות אחרים. או מפני שמוזק בשדה אחרים. או מפני שדמיו יקרים. לא אסרה תורה אלא דרך השחתה." ומבואר מדבריהם שיש לאו זה אפילו בשעת המצור וכן הוא עיקר לאו וז"ל הרמב"ם (סח"מ נו') "שהזהירנו מהשחית האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשיה ולהכאיב לבם."

אכן עיין בהרמב"ם (השגות סח"מ ו') שנקט שלא כדברי הרמב"ם והחינוך ואם משחית את האילנות כדי להפחיד האויב מותר וז"ל "וכן בימי המצור להצר לאנשי העיר בהשחתת האילנות שלא יחיו מהם, כל זה מותר, לא אסרה תורה אלא השחתה בחנם...ולשון הרב במצות ל"ת נ"ז איננו מכוון." וצ"ע ביסוד מחלוקתם.

וע' בבאר משה (ח"ה שו"ת קלג') שהביא מחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן ופירש שיסוד מח' הוא שלכו"ע אם יש שווית יותר בכריתת העץ שהיו מעולה בדמים יותר מהפירות, מותר לכרות האילן. וכן מבואר ברמב"ם (שם). ורק תלוי איך דנין מעשה כזה שעושה למטרה כללית, אכן בהשחתת העץ עצמו אין בו תועלת. דהיינו, אם דנים מצד התכלית הכללי או מצד גוף המעשה. מצד התכלית הכללי, אף קציצת אילן לצורך מטרה אחרת יש בה תועלת וזהו שיטת הרמב"ן שמוותר הגם שאין משתמש בעצם העץ כלל. אכן אם דנין מצד גוף המעשה, כל שאין תועלת בעצם קציצת האילן, עדיין שם השחתה עליה, וזהו שיטת הרמב"ם. ולכן רק במקום שעצם הקציצה היא לתועלת, כגון שצריך לעצים או שהאילן עצמו מוּזק, אין זה מעשה השחתה אלא מעשה תיקון.

וזה לשון הבאר משה "ונלע"ד ליישב דעת הרמב"ם...א"כ דוקא אם קצצו כדי להשתמש בעץ גופו לשום דבר שצריך כגון לבנות ממנו מצור או סוללות על העיר או נגד השונא וכיו"ב, את זה התיר התורה דאין זה השחתה מאחר שצריך ומשתמש בעץ עצמו לדבר המעולה בדמים מהפירות האילן, משא"כ להשחית אילני מאכל באופן שא"צ לנו העץ בעצמו לשום דבר רק כדי להצר לאנשי אויבנו ולהכאיב לבם, נהי דעכשיו מעולה בדמים הוא להם מ"מ דרך השחתה היא מאחר שגוף העץ אין צריך לשום תשמיש ומלאכה. והרמב"ן ס"ל דמאחר שע"י השחתה זו דאילן מאכל צומח לנו רווח עצום להרעיב השונא, אין לך מעולה בדמים יותר וממילא לא הוי דרך השחתה."

ב) ולפי ביאור הבאר משה יש לבאר בזה גם מחלוקת נוספת בדברי הראשונים. דהנה כתבה הגמ' בע"ז (דף י"א) דעוקרין על המלכים, ואין בזה משום דרכי האמורי. וכתבו התוס' שם (ד"ה עוקרין) דאין בזה משום כל תשחית, כיון שנעשה הדבר לכבודו של מלך. אכן לענין צער בעלי חיים כתבו דליכא איסורא משום דאתי כבוד המלך ודחי צער בעלי חיים, וז"ל "דבשלמא משום כל תשחית ליכא, דכיון דלכבודו של מלך עושין כן אין כאן השחתה... אלא צער בעלי חיים איך הותר. וי"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל, ואתי כבוד רבים ודחי צער בעלי חיים".

אמנם התוס' בב"מ (דף ל"ב ע"ב ד"ה מדברי) כתבו דגם היתר כל תשחית לצורך כבוד המלך הוא משום שכבוד המלך דוחה איסורא דכל תשחית, וז"ל "וא"ת א"כ אמאי עוקרים על המלכים... וי"ל משום דכבוד מלך ונשיא עדיף, כמו כל תשחית

דנדה מפני כבודם." וצ"ב במה נחלקו התוס', דבע"ז מבואר דכיון שהעקירה נעשית לצורך כבוד המלך אין זו נחשבת השחתה כלל, וממילא מעיקרא ליכא איסורא דכל תשחית. ואילו בב"מ משמע דמצד עצם המעשה איכא משום כל תשחית, אלא שכבוד המלך דוחה את האיסור.

ולפי הנ"ל יש לבאר דשורש מחלוקתם תלוי באופן שדנין מעשה הנעשה לשם תכלית כללית. דהכא אמנם מטרת העקירה היא משום כבוד המלך, אבל בעצם עקירת הבהמה וגוף המעשה אין תועלת כלל, שהרי הבהמה הולכת לאיבוד, ועושיין כן כדי שלא ישמשו בו אחרים בלבד, ואי"ז בעצם מעשה כיבוד של המלך. ולדעת התוס' בע"ז, כיון שהמעשה נעשה לשם תכלית של כבוד המלך, שוב אין זו נחשבת השחתה כלל, וכעין שיטת הרמב"ן בהשחתת אילנות לצורך ציעור האויב, דאף שהאילן עצמו הולך לאיבוד, מכל מקום כיון שההשחתה נעשית לצורך תכלית אחרת אין בזה משום כל תשחית.

אכן לדעת התוס' בב"מ, דנין מצד גוף המעשה עצמו, וכיון שעצם עקירת הבהמה היא מעשה השחתה שאין בגופה שום תועלת, לא מהני מה שיש למעשה תכלית כללית של כבוד המלך להפקיע ממנו שם השחתה. שאין המעשה בעצם מעשה של כבוד ורק כדי שלא ישמשו אחרים עוקרים אותם ע' הרמב"ם מלכים (ב' א'). ולכן מצד כל תשחית גופא איכא איסורא, ורק משום שכבוד המלך עדיף ודוחה איסור כל תשחית הותר הדבר.

ג) ויש לעיין בעוד ענין בגדר איסור כל תשחית. עיין בשערי תשובה (שער ג') שחידש דאיסור כל תשחית אינו נאמר רק באופן שמשחית חפץ, אלא אף במפזר ממונו לריק, ועוד כתב דשיעור האיסור הוא בשוה פרוטה, וז"ל "וכן הזהרנו בזה שלא לפזר ממונו לריק אפילו שוה פרוטה." אכן עיין ברמב"ם (שם הל' י') שהביא את האיסור דוקא בלשון השחתה ואיבוד, ולא הזכיר כלל שיעור של שוה פרוטה, וז"ל "ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים וקורע בגדים והורס בנים וסותם מעין ומאבד מאכלות דרך השחתה עובר בלא תשחית." ומשמע דנחלקו בתרתי, חדא אם איסור כל תשחית שייך אף בעצם פיזור ממונו לריק בלא השחתת חפץ, ועוד אם יש לאיסור שיעור של שוה פרוטה. וצ"ב ביסוד מחלוקתם.

ולכ' יש לתלות מחלוקתם בחקירה ביסוד איסור כל תשחית, אם גדר האיסור הוא ביטול והשחתת תשמיש החפץ, או שעיקרו הוא איבוד שווי הממונו. דאת"ל דגדר האיסור הוא ביטול והשחתת החפץ, אין נפק"מ אם החפץ שוה פרוטה אם לא, דכל שיש בו שימוש ותועלת, אסור להשחיתו. וכן מובן דבפיזור ממונו בעלמא אין כאן השחתת החפץ עצמו, אלא רק איבוד הממונו, ולכ' זוהי שיטת הרמב"ם.

אכן את"ל דעיקר גדר כל תשחית הוא איבוד שווי ממונו, מובן דאף במפזר ממונו לריק עובר, שהרי סוף סוף ממונו נאבד ממנו. ולפי"ז מובן גם מה שחידש השערי תשובה דשיעור האיסור הוא בשוה פרוטה, דשוה פרוטה הוא שיעור חשוב בדיני ממונו.